

# قالیبافی اصفهان و نائین

مطالعه موردی فرشهای اصفهان و نائین در کاخ موزه سبز

کارشناس ارشد کاخ موزه سبز: نوشین تدین طهماسبی

عکس: لیلی رئوف (آرشیو کاخ سبز)

## مقدمه:

ذوق و خلاقیت هنری هر جامعه ای از سنن زندگی و سوابق تاریخی و محیط زیست آحاد آن قوم ریشه و الهام می گیرد و غالباً این ذوق و استعداد در یک و یا چند رشته خاص به گونه ای متبلور می شود که رقابت جوامع دیگر با آن ملتها و اقوام در آن رشته ها بدلائل متعدد تا حدودی دشوار و شاید عبث می گردد.

از جمله هنرهائی که در این سرزمین درمرور زمان به کمال و استادی رسیده و ذوق هنرمند ایرانی در پهنه آن فرصت تجلی وافر یافته هنر قالی بافی است. و دلیل این شکوفائی و اولیه مناسب برای تولید فرش از قبیل پشمهای مرغوب و انواع گیاهان رنگدار دانست.

## پیشگفتار:

بافت قالی و قالیچه در روستاها و یا درمیان ایالات بیشتر به عهده زنان و دختران است و در کارگاههای شهری حرفه ای است که بافندگان زن و مرد به آن می پردازند. کار پسران و انگشتان هنر مند خود در دل تارهای فرش جای داده و سرانجام در حالیکه دهها و صدها اثر زیبا و دل انگیز را با سرانگشت ماهر خویش آفریدند با مقرض اجل تارهای بستگی آنان از بهداشتی کارگاهها به بیماری فلج ، کوری ، رماتیسم و جهاز تنفس مبتلا میشوند. شاید به لحاظ تداعی محنت و محرومیت بافنده فرش و یا به خاطر تفکر در چگونگی آفرینش و طبیعت بی جان و زیبای آن باشد که رابطه ای که اساس آن بر زیبا پرستی و معنویت است با فرش و بافنده ناشناس و محروم آن برقرار شده و موانست با آنرا چنین تفکر آمیز و مشغول کننده می نماید.

علاقه و پیوند عاطفی مردم ایران به این میراث هنری خود و نیازی که بداشتن آن در مسکن و ماوای خود احساس می کنند زاید الوصف است و شاید به جرات بتوان گفت کمتر خانه شهری در ایران است که مفروش به تخته فرشی نباشد و در هیچ گوشه ای از جهان خرید و فروش فرش به آن مقیاسی که در ایران معمول است رایج باشد.

در سالهای اخیر فرصت های گرانبهایی برای کشورهای رقیب ایران فراهم آمد تا رکود کوتاه مدتی که در عرصه رقابت های جهانی برای فرش ایران بوجود آمده بود برای خود جای پای مستحکم تری باز کنند. در این سالها کشورهای پاکستان ، هندوستان ، چین و برخی از کشورهای اروپای شرقی چون رومانی و آلبانی با تقلید از نقشه ها و طرحهای ایران به منابع بزرگی از صادرات فرش دست یافتند و در مقیاسی وسیع برای آینده تجارت فرش ایران خطر ساز شدند ولی این حقیقتی مسلم است که قالی ایران به لحاظ بافت استادانه ، طرحها و رنگ های دلپسند و جالب همچنان در صدر باقی مانده ، روشن تر آنکه گویا قالی نفیس ایران بر تارک زیباترین و گرانبھاتین فرش گیتی درخششی دائمی دارد و این قولی است که جملگی برآندند.

در این مقاله به بررسی فرش استان اصفهان (نائین و اصفهان) با تکیه بر فرشهای موجود در کاخ موزه سبز می پردازیم.

## کلمات کلیدی: قالیبافی - نائین - اصفهان - کاخ موزه سبز

### استان اصفهان:

در مرکز ایران واقع شده است از شمال به استانهای مرکزی، قم و سمنان، از جنوب به استانهای فارس و کهگیلویه و بویراحمد، از شرق به استانهای لرستان و چهارمحال بختیاری محدود است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، این استان دارای ۱۷ شهرستان، ۶۰ شهر، ۳۷ بخش و ۱۱۶ دهستان و مرکز آن اصفهان است.

این استان با مساحتی حدود ۱۰۵'۹۳۷ کیلومتر مربع بین ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی خط استوا و ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی نصف النهار گرینویچ ششمین استان وسیع کشور و سومین استان پرجمعیت کشور است.

شهر اصفهان از گذشته تا به امروز با نام های؛ آپادانا، آصفهان، اسباهان، اسپهان، اسپاتنا، اسپادانا، اسپاهان، آسپدان، اسپدانه، اسپهان، اسپینر، اسفاهان، اسفهان، اسباهان، اصبهان، اصبدانه، اسفاهان، اصفهان، اصفهانک، انزان، بسفاهان، پارتاک، پارک، پاری، پاریتاکن، پرتیکان، جی، دارالیهودی، رشورجی، سپاهان، سپانه، شهرستان، صفهان، صفاهون، گابا، گابیان، گابیه، گبی، گی، نصف جهان و یهودیه شناخته می شود.

### تقسیمات استانی اصفهان:



## معرفی مراکز تاریخی و باستانی استان اصفهان:

آرامگاه پیربکران، آرامگاه بابارکن الدین، آرامگاه باباقاسم، آرامگاه میرفندرسکی، آرامگاه شاهزادگان، آرامگاه واله، آرامگاه صائب تبریزی، آرامگاه همای شیرازی، آرامگاه مجلسی، آرامگاه میرعماد، گردشگاه و باغ های تاریخی چهارباغ، کاخ چهل ستون، کاخ هشت بهشت، عمارت عالی قاپو، منارجنبان، مناره باغ قوشخانه، مناره دارضیاء، تالاراشرف، مدرسه کاسه گران، مناره چهل دختران، مناره ساریان، مناره زیار، مناره راهروان، مدرسه شمس آباد، خانه امینیان، مناره مسجد علی، مناره بخت آغا، مناره غار، مناره مسجد شعیا، مناره گلدسته، مناره های مسجد شاه، مدرسه ملا عبدالله، مدرسه جده، مدرسه میرزا حسین، مدرسه نیماورد، مدرسه جلالیه، مدرسه بزرگ صدر، آرامگاه میرزا رفیعا، آرامگاه میرمجدالدین، آرامگاه الراشد بالله، آرامگاه نظام الملک، آرامگاه شهشهان، آرامگاه خاتون آبادی، آرامگاه محمد جعفر، آرامگاه خوانساری، آرامگاه خواجه سعد، آرامگاه نصر آبادی، آرامگاه بخت آغا، قلعه فارفا آن، کاروان سرای مهیار، سردر خانقاه ابومسعود، سردر زاویه درب کوشک، سردر قیصریه، سردر مسجد جورجبر، سردر خانقاه نصرآباد، کتیبه مدرسه آقا کافور، کتبه مدرسه مریم بیگم، آتشگاه کوه سنگی، بازار اصفهان.



## معرفی جاذبه های طبیعی استان اصفهان:

آبشارشالورا، آبشارکردعلیا، چشمه آبمعدنی ورتون، زاینده رود، غارآهکی کلهرود، غار کوكولو، جلگه اصفهان، حیات وحش و منطقه حفاظت شده کلاه قاضی، دریاچه سد زاینده رود، سد چشمه مرغاب، باتلاق گاوخونی.

## معرفی اماکن زیارتی و مذهبی استان اصفهان:

مسجد امام، مسجد شیخ لطف الله، مسجد و مناره برسیان، مسجد گار، مسجد سرخی، مسجد لبنان، مسجد رکن الملک، مسجد ازیان، مسجد قطیبه، مسجد سین، مسجد اشترجان، مسجد چارچی، مسجد ایلچی، مسجد علی، مسجد الجاتو، مسجد رحیم خان، مسجد کاج، مسجد ذوالفقار، مسجد درب جوبار، مسجد باغ حاجی، مسجد آقا نور، مسجد ساروتقی، مسجد مصری، مسجد شفیعیه، مسجد حکیم، مسجد حاجی منوچهر، مسجد سلیمان بیک، مسجد شیخ علیخان، مسجد علی قلی آقا، مسجد مقصود بیک، مسجد علی نوش آباد، امامزاده اسماعیل، امامزاده جعفر، امامزاده ابراهیم، امامزاده هارون ولایت، بقعه سستی فاطمه، بقعه شاه سیدعلی اکبر، بقعه شاه رضا، امامزاده باقر، امامزاده زید، کلیسای وانک، کلیسای هاکوپ، کلیسای گیورگ.

## تاریخچه فرش اصفهان:

فرش دستباف اصفهان قدمتی دیرینه دارد و تاریخچه فرش دستباف اصفهان، این شاهکارهای بی نظیر به اوایل سده شانزدهم میلادی در عهد سلطنت صفویه (۱۷۲۲ - ۱۵۰۲) برمی گردد. دوران صفویه را می توان عهد درخشان قالی دستباف ایرانی دانست. شاه عباس حامی قدرتمندی برای هنر و هنرمندان ایرانی در سده شانزدهم میلادی بود. اصفهان شهری در مرکز غربی ایران است و زمانی که شاه عباس پایتخت ایران را از قزوین به اصفهان منتقل کرد، بیش از پیش اهمیت پیدا کرد. دوران سلطنت شاه عباس را می توان عصر طلایی قالیبافی ایران خواند. نقش و نگارهای ظریف فرش های آنتیک و دستباف اصفهان که با دستان ماهر هنرمندان اصفهانی بر روی تار و پود قالی نقش بسته است، تابلویی بی بدیل را خلق کرده است. امروزه اصفهان دومین شهر بزرگ ایران و یکی از مراکز صنعتی مهم است.





## دوران افول و اوج تاریخ فرش دستباف اصفهان:

متأسفانه در دوران تسلط افغان‌ها بر ایران زمین، در بازه زمانی ۱۹۲۰ - ۱۷۰۰ - فرش ایرانی به ندرت بافته شد. در عوض اصفهان تا شروع جنگ جهانی اول به مرکز صنعت نساجی تبدیل شد. پس از جنگ جهانی اول تغییرات مد جهانی، اصفهان را از جایگاه رفیع خود در صنعت نساجی تنزل داد. خوشبختانه بافندگان ترغیب شدند تا برای بافت از پشم استفاده کنند و به این ترتیب صنعت فرشبافی جان تازه‌ای گرفت. در زمان احیاء فرشبافی در اصفهان، فرش‌های جدید عمدتاً به اروپا فروخته می‌شد، چرا که ایالات متحده آمریکا فرش‌های مقاوم‌تر سنگین‌تری را ترجیح می‌داد که می‌شد به روش قدیمی آنها را شست، لکه‌گیری و یا در صورت لزوم رنگرزی کرد. فروش فرش در دوران رکود بزرگ دشوارتر شد و واردات پشم مرینوس پرهزینه‌تر شد. بنابراین قالببافان پشم مرینوس را با پشم بومی ایرانی جایگزین کردند که زبرتر از پشم مرینوس بود. زمانی که جنگ جهانی دوم پایان یافت، فرش دستبافت اصفهان، به دلیل استفاده از مواد مرغوب، کیفیت چشمگیری پیدا کرد و توان رقابت با فرش‌هایی را پیدا کرد که در اوایل دوران احیاء فرش ایرانی بافته می‌شد.

## شالوده فرش دستباف اصفهان:

فرش اصفهان از تارهای (نخ‌های عمودی) پنبه (عموماً در فرش‌های قدیمی‌تر)، پشم یا ابریشم فشرده و دو گلوله پود (نخ‌های افقی) پنبه‌ای آبی رنگ ماریچ بافته می‌شود. منظور از تار فشرده حالتی است که پودها از یکی از دو طرف محکم به هم فشار داده می‌شود و تارها در دو سطح جابجا می‌شود. خامه پشمی از روی نقشه به دقت گره زده می‌شود تا فرش بالا برود. پس از آن که گره‌زنی تمام شد، خامه‌های اضافی چیده می‌شود، پس از اتمام روگیری طرح دقیق فرش مشخص می‌شود که در عین ظرافت بسیار بادوام است. در بافت بعضی از فرش‌های مرغوب اصفهان، ابریشم و تارهای فلزی نیز به کار برده می‌شود.

## روش‌های بافت:

گره ایرانی نامتقارن است. فرشباف، گره‌های ایرانی را به گونه‌ای می‌زند که حداقل ۱۲۰ گره در هر اینچ مربع وجود داشته باشد. گره‌های ایرانی با خامه پنبه‌ای یا ابریشمی زده می‌شود. قالی اصفهان ۷۰۰ - ۵۰۰ گره در هر اینچ مربع دارد که با استفاده از مرغوب‌ترین خامه ابریشمی و پشمی زده می‌شود. قیمت فرش به تعداد گره‌ها در هر اینچ مربع (KPSI) از فرش بستگی دارد، هرچه KPSI بالاتر باشد، فرش گران‌تر خواهد بود. جالب است بدانید که در دوران رواج نساجی در اصفهان، پنبه با دوک به صورت دستی ریسیده می‌شد، بنابراین بنیان فرش آنتیک دستبافت اصفهان بر پودهای پنبه‌ای ریسیده شده با دست شکل گرفت.

پنبه‌ریسی با دست باعث می‌شد که ضخامت تار نخ همه جا یکسان نباشد، بعضی جاها نازک‌تر و بعضی جاها ضخیم‌تر باشد. این یکدست نبودن نه تنها یک ویژگی منفی در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه فرش دستباف را بیش از پیش جذاب می‌کند. پس از آن که بافت فرش به اتمام رسید، نوبت به گلیم‌بافی پای کار می‌رسد که ناحیه‌ای صاف با اندازه متغیر است که در پایان فرش، پیش از ریشه‌بافی زده می‌شود. برای گلیم‌بافی پای کار یک در میان از نخ‌های آبی و قرمز استفاده می‌شود و پس از آن ریشه گره زده می‌شود. این تارها معیاری برای اندازه‌گیری خفت است که روش دیگری برای محاسبه تعداد گره در هر اینچ مربع است. در اطراف فرش نوار پشمی مجزایی وجود دارد که روی فرش را می‌پوشاند. اندازه معمول فرش‌های اصفهان ۷ \* ۵ یا کوچکتر است، البته فرش‌های بزرگتری نیز بافته می‌شود.

طراحی فرش دستباف اصفهان در قرن شانزدهم میلادی وامدار هنرهای مطرح دیگر آن زمان، مانند خطاطی، صحافی و کاشی‌کاری و صدالبته شاعران شیرین بیان بود. شهر اصفهان با آن تاریخچه معماری غنی، شامل مساجد، کاخ‌ها و پل‌های نفس‌گیر و صنایع دستی، پارچه‌ها و هنرهای زیبای چشم‌نواز، از گذشته تا به امروز الهام‌بخش قالببافان بوده است. قالی اصفهان طرح‌های ظریف و پیچیده با منحنی‌هایی دارد که نقش و نگارهای گیاهی بر فریبندگی آن افزوده است. گلدان، صحنه‌های شکارگاه، نقوش اسلامی، پیچک و خطوط مارپیچ و درهم تنیده اسلیمی در طرح‌های کلاسیک قالی اصفهان به چشم می‌خورد. البته عناصر دیگری نیز در اسلیمی‌های مارپیچ وجود دارد که غالباً در مرکز موتیف دیگری مانند درخت به پایان می‌رسد. نائین، اردبیل و اصفهان شهرهایی هستند که این موتیف در بافته‌هایشان به چشم می‌خورد.

## رنگ:

فرش اصفهان به رنگ قرمز و آبی یا نیلی روی زمینه‌ای عاجی رنگ بافته می‌شود. رنگ‌های قرمز، آبی و عاجی در فرش‌های مدرن‌تر اصفهان (مربوط به پس از جنگ جهانی دوم) به کار برده می‌شود.

## امضاء و پرچم ایرانی:

هنر دوستی شاهان صفوی و ارج و منزلتی که این سلسله برای هنرمندان قایل بودند و خصلت پسندیده‌ای که هر چیز را در حد کمالش می‌خواستند، انگیزه‌هایی بود تا با توسل به آن بهترین هنرمندان از هر صنف و طبقه‌ای، در کارگاه‌های شاهی گرد آیند و آثار ارزنده‌ای را به وجود آورند که هنوز، بعد از طی قرون متمادی چشم و عقل را یارای باور آن نیست. قالی‌های ارزشمند این دوره چه در اصفهان بافته شده و چه در شهرهای اطراف آن نشان دهنده توجه ویژه به هنر قالببافی آن عصر می‌باشند. کارگاه‌های قالی‌بافی دربار صفوی متصل به کاخ سلطنتی در جنوب عالی‌قاپو بین میدان شاه و چهل‌ستون، با استفاده از بهترین مواد اولیه همواره زیر نظر شخص شاه عباس بزرگ به کار می‌پرداختند. این اهتمام ویژه شاه صفوی موجب شد تا اصفهان آنروزگار سهم بزرگی را در بافت شاهکارهای برجای مانده در موزه‌های

مختلف جهان را عهده دار گردد.

حتی برخی از آنها نظیر قالیهای پلوز به سفارش پادشاه لهستان برای عروسی ولیعهد او بافته شد. این قالیهای ابریشمی، آراسته به تارهای طلا و نقره است و شاید از محصولات کارگاههای درباری اصفهان در پایان قرن دهم و آغاز قرن یازدهم هجری می باشد. این نام را از آن رو بر این قالیها نهاده اند که زمانی منسوب به لهستان بوده است. تزیینات این قالیها آمیزه ای از دیگر نقش و نگارهای قالیهای ایرانی و رنگهای آن بسیار زیباست. در بیشتر این قالیها همه زمینه یک رنگ نیست بلکه دار قالی دارای زمینه ای رنگارنگ است و مهمترین رنگهای بکار رفته در قالیهای لهستانی زرد روشن و پسته ای و نارنجی، آبی فیروزه ای و گلگون است. این قالیها دارای رنگهای رقیق و زمینه نقره ای یا طلایی اند که با ذوق غربی سازگاری دارد که هر چند در ایران ساخته می شدند، اما برای پیشکش به شاهان و فرمانروایان غربی بودند.

دکتر تقی بهرامی در مجموعه فرهنگ روستایی که در سال ۱۳۱۶ هجری شمسی به طبع رسانیده سابقه وضعیت قالی بافی اصفهان را بدین گونه توصیف می نماید:

قالی بافی اصفهان در زمان صفویه اهمیت فوق العاده داشته و مخصوصاً بازار قالیهای ابریشمی رواج داشته و اهالی به بافتن آنها همت گماشته قالیهای نفیسی از خود به یادگار گذاشته اند. امروزه اغلب قالیهای گرانبهای قدیمی ایران که در موزه های لندن و پاریس و سایر نقاط اروپا و امریکا دیده می شود قالیهای بافت اصفهان است ... در دوره صفویه تمام اطاقها و تالارهای اصفهان مانند هفت دست، آئینه خانه، نکمدان، چهل ستون و غرفات مسجد شاه از قالیهای ابریشمی مفروش بوده که امروزه هر تکه آن در یکی از نقاط اروپا و آمریکا نزد ثروتمندان و موزه داران است. این قالیها با بهترین و ثابت ترین رنگهای طبیعی رنگ آمیزی و از روی بهترین نقشه های استادان آن زمان بافته شده است. پس از انقراض صفویه بتدریج این صنعت و سایر صنایع از اهمیت افتاد و درصد سال اخیر بکلی رو به نیستی گذاشت و قالی بافی تقریباً فراموش گشت چنانکه در اواخر زمان ناصر الدین شاه قاجار به هیچ وجه کارخانه قالی بافی در اصفهان وجود نداشت و فقط دارهای مختصری در بعضی دهات یافت می شد تا آنکه ظل السلطان (فرزند ناصر الدین شاه و حکمران اصفهان و ایالات جنوبی ایران) زنی از کردستان گرفته به اصفهان آورد و آن زن چون قالی بافی می دانست شاهزاده مایل شد چند دستگاه قالی برایش تهیه نماید برای این کار استاد عبدالرحیم را که از این فن سررشته داشت استخدام نمود استاد مزبور چند دستگاه برای حکمران برپا کرد ولی وقوع پاره ای پیش آمدهای ناگوار در منزل حکمران سبب شد که برپا داشتن قالی را به فال بد گرفته و دستگاههای تازه شروع شده را به استاد مزبور ببخشد. استاد عبدالرحیم دستگاههای قالی را در محل مخصوصی قرار داده کارش را ادامه داد تا آنکه ظل السلطان خبردار شده روزی به کارخانه قالی رفت. قالی ها نزدیک به اتمام بود. امر داد که بالای قالیها عبارت کارخانه ظل السلطان بافته شود و بدین طرز رفتار شد. چند عدد از قالیها به روسیه حمل شد و جلب نظر دربار روسیه را نمود و حضور استاد قالی ها برای بافت دو قالی در نمایشگاه آن کشور را خواستار شدند. حکمران استاد عبدالرحیم را برای روسها استخدام نموده و با مأمور مخصوص سفارت به روسیه فرستاد.

پس از اندک مدتی دستگاهها به نمایشگاه پاریس انتقال داده شد و استاد مزبور در آن شهر می زیست تا نمایشگاه خاتمه یافت. سپس به ایران بازگشت و به کارهای خویش ادامه داد. در این موقع میرزا ابوالقاسم نقاش و پسرش میرزا علی محمد نقاش نیز شروع بکار نموده به سهم خود خدماتی در احیاء قالی بافی



اصفهان نمودند... با وجود تحرک اندکی که در قالی بافی اصفهان با شرح اوصاف فوق پیش آمده بود معهدا در پایان عمر قاجاریه قالی بافی هنوز رواج چندانی در این شهر نداشت چنانکه تعداد دستگاههای قالی بافی در آن زمان رقمی در حدود دویست عدد بود ولی بعدها با پیشرفت این حرفه در اصفهان و توابع آن تعداد این دستگاهها به ۲۵۰۰ در سال ۱۳۱۵ و ۶۰۰۰ دستگاه در سال ۱۳۲۸ بالغ گردید. بهنگام جنگ جهانی دوم به صنعت و تجارت فرش اصفهان تا حدودی لطمه وارد آمد. و در اثر فقدان بازارهای جهانی تجارت این کالا محدود شد و از طرفی تعدادی از سوداگران و بافندگان سودجو نیز با گران شدن مواد اولیه قالی مانند پشم و رنگ در کار خود تقلباتی کردند که در نتیجه به تجارت و شهرت فرش اصفهان که روزگاری سرآمد قالی های ایرانی بود آسیب وارد شد.

سیسیل ادواردز نویسنده کتاب قالی ایران که بعد از جنگ جهانی دوم (۱۳۲۸ - ۱۳۲۵)، از اصفهان دیدن کرده است، از فرش اصفهان در مقایسه با فرش مناطق دیگر نظیر کرمان، قم و تبریز با اهمیت کمتری یاد می کند.

### ساختار دار:

دارمورد استفاده در اصفهان و توابع، دار عمودی است. وجود چوب دیگری به نام پله پیچ که از میان نخهای چله پائینی عبور می کند.

پله پیچ که از میان نخهای چله پائینی عبور می کند و به وسیله سیمهای فلزی به زیر دار متصل می شود از امتیازات این دار است. درمراحل نهایی بافت و پاپین کشی قالی و زمانی که به واسطه کوتاهی چله ها، عمل گره زدن چله های بالایی به سردار میسر نیست، با انتقال چوب پله پیچ به بالا و عبور چله های بالایی از میان آن و اتصال این چوب به سردار به کمک سیمهای فلزی بافت قالی ادامه می یابد. این عمل برای بافنده این امکان را فراهم میسازد تا بدون تغییر مکان به بافت بقیه قالی ادامه دهد.

شله بافی یا گلیم بافی بخش پاپین قالی معمولاً ۳ تا ۵ رج است، و در چله کشی، هر ۱۰۰ چله که فاصله ای برابر ۱۰ تا ۱۴ سانتی متر را در برمی گیرد، شیرازه میشود.

در بافت بخشهای ساده، معمولاً از گره جفتی استفاده میشود و قسمتهای ظریف با گره تکی پر می شود. برخی بافندگان در بافت قسمتهای ظریف نقشه، از خامه های ظریفتری استفاده می کنند و خامه ضخیم تر را در بافت زمینه ساده و بخشهای یکنواخت به کار می برند. در نتیجه بخشهایی که با پرز خامه ظریفتر بافته شده، به پایین زدگی دچار می شود.

تار و پود فرشهای اصفهان از پنبه و گاه از پشم است، تار و پود قالیهای ابریشمی اصفهان از ابریشم می باشند. قالیهای زر بفت اصفهان یادآور قالیچه های پولونز که تار و پودشان از نخهای گرانبهاست می باشد.

از نظر کیفیت قالیهای اصفهان از بهترین قالیهای ایران به شمار می آیند و پر دوام هستند و جنبه تزئینی دارند. نمونه های نفیس و گرانبها سرمایه خوبی بحساب می آیند خصوصاً قطعات قدیمی و آنتیک که امروزه هنوز در بازار یافت می شوند.

پشم های مورد مصرف در قالی بافی اصفهان بیشتر از استانهای کرمان و کرمانشاهان و منابع خارجی مانند استرالیا تأمین می شود. در اصفهان مانند سایر نقاط بافندگی فارس زبان (کاشان - کرمان - نائین - قم - یزد و

نواحی شرقی و خراسان) عمل گره زنی را با دست و بدون استفاده از قلاب بر روی چله هایی که تا حدودی شل بوده و مانند چله های ترکی فشار کششی شدید نیستند انجام می دهند....

### ویژگیهای عمده فرش اصفهان عبارتند از:

۱. داشتن گل و برگهای شکیل و اصیل ختایی که بصورت درشت و پر برگ دیده می شود.
۲. عدم استفاده از ۱/۴ ترنج در لچکها
۳. تقلید از کاشیکاریهای بناهای دوره صفویه اصفهان (مسجد امام و شیخ لطف الله)
۴. استفاده از قندیل به جای سر ترنج در بیشتر فرشها
۵. استفاده از رنگهای سنتی مثل لاکی و سرمه ای در زمینه و حاشیه
۶. عدم استفاده از سایه روشن در اغلب کارها (به جز در کارهای اخیر)
۷. استفاده از طرح ظل السلطان در بعضی از فرشها با تنوع رنگی بیشتر
۸. داشتن اندازه های کوچک و متوسط (اخیراً اندازه بزرگ نیز متداول شده است)
۹. متأثر از مینیاتور، خاتم و سایر صنایع دستی ایران طرح های رایج

زمانی که شاه عباس صفوی، اصفهان را به عنوان پایتخت ایران برگزید، این شهر، عروس شهرهای ایران بود و هنوز مدت زیادی از نفوذ و دل بستگی های شاهان صفوی به هنر غربی نمی گذشت که، طرح و رنگ قالی ایران در حوزه تأثیر و تحول هنر غربی قرار گرفت.

احوال آن روزگار و دل بستگی شاهان صفوی بویژه شاه عباس کبیر، طراحان و نقاشان بسیاری را به حوزه هنر غرب نزدیک گرداند و این آغازی شد تا نه تنها بخشی از آثار معماری ما مزین به رنگ ها و نقاشیهای فرنگی گردد، بلکه آینده طرح و نقش در فرش ایران نیز بگونه ای با آن گره خورد. از آنجائیکه اولین روابط بازرگانی و حتی سیاسی ایران با ممالک دیگر به ویژه اروپا، از زمان پادشاهی خاندان آق قویونلو (نیمه دوم سده نهم هجری) پدید آمده بسیاری معتقدند که نفوذ مایه های فرنگی در هنر ایرانی بویژه نقاشی و هر آنچه که می توانست، است. رواج تصویرگری و چهره نمایی در پارچه ها و فرش ایران دستاورد چنین تحولاتی بود که از اوایل دوره قاجار شتاب و حضور پر رنگ تری یافت.

قالی اصفهان در این زمان از یگانه قالیه های شهری باف ایرانی است که حفظ سنتهای طراحی اصیل ایرانی در آن بیش از سایر مناطق دیده می شود و شاید بتوان آن را سنتی ترین قالی پیشرو در این زمان دانست که ضمن حفظ کیفیت، کمتر مورد تعرض و هجوم نقش مایه های غریب قرار گرفته است. با این منظور در دوران صفوی نقوش اسلیمی و شاه عباسی بیشترین نگاره های مورد توجه هنرمندان فرش بوده اند ... هر چند که اسلوب گل فرنگ و تصویر سازی، پراکنده و متفرق (اما سنجیده تر) در فرش اصفهان دیده می شود، اما چنین روندی نتوانسته است همچون سایر فرشها، ساختار و بنیاد آن را تحت الشعاع قرار دهد. در واقع رویکرد شاهان صفوی به نقاشی و شیوه های اروپایی در قالی اصفهان اثری بر جای نگذاشت، و شهری که خود دروازه ای گردید برای ورود آثار و شیوه های غربی، فرش خود را با مبانی مستحکم و اصیل فرش ایرانی محفوظ داشت.

با بررسی به عمل آمده می توان دریافت که در نهضت تصویرسازی فرش ایران، که دو دهه از شتاب و هجوم افزایش یافته آن می گذرد، فرش اصفهان نه تنها کمتر تأثیر پذیرفته، بلکه در انتخاب موضوعات نیز در ورطه ناآگاهی فرو نیفتاده است. تصاویر و مضامین نقاشان غربی در این فرش هیچگاه حضور نیافته و مضامین ادبی و موضوعات و مفاهیم ایرانی بیش از همه مورد توجه هنرمندان فرش اصفهان بوده است.

بنابر این قالی اصفهان نه تنها تحت تأثیر نقوش و طرحهای بیگانه قرار نگرفته است بلکه به میزان زیادی تحت تأثیر نقوش کاشی کاری ها و عمارات تاریخی این شهر مانند عمارت چهل ستون - مدرسه چهار باغ - مسجد شیخ لطف الله و غیره بوده و طرحهای خود را با نگاره های زیبایی منقش به این ابنیه تزئین نموده اند. طرحهایی که در فرش های اصفهان بیشتر بچشم می خورند عبارتند از: شاه عباسی لچک و ترنج، درختی حیواندار، اسلیمی لچک و ترنج، شاه عباسی افشان و هندسی لچک و ترنج و طرحهای صورت و منظره)

استفاده هنرمندانه از طرحهای ایرانی و پذیرش عمومی آنها به ویژه در بازارهای خارج نشان داد که هنوز و همواره طرحهای ویژه ایرانی یکی از مورد توجه ترین هنرهای شرقی است. در مقایسه با فرش تبریز (که به دلیل زیبایی و تنوع ارزش اقتصادی خاصی بهره مند است)، استفاده از طرحهای سنتی که به دست طراحان صاحب سبک طراحی و رنگ آمیزی شده، فرش اصفهان را با ارزش ترین فرش ایران کرده است. همچنین بر فرشهای که با نام تولید کنندگان بزرگ فرش، نظیر صیرفیان، مهر مرغوبیت و کیفیت بر پیشانی دارند و با ارزش های بالا در بازار عرضه می شوند، قبل از هر چیز می توان اثر طراحان بزرگ اصفهان و طرحهای سنتی را مشاهده کرد.

با توجه به طرح، فرش اصفهان در سده اخیر را می توان به دو گروه عمده تقسیم کرد:

۱. فرشهایی که توسط استادان هنرستان هنرهای زیبا خلق شده اند مثل آثار استاد عیسی بهادری، رستم شیرازی، هوشنگ جزی زاده؛ که آثار این هنرمندان آکادمیک بوده و اصول سنتی و کلاسیک را در طراحی اسلیمی و ختایی کاملاً رعایت می کردند. هنرستان اصفهان به نام هنرستان دولتی در سال ۱۳۱۵ شروع به کار کرد که تحت سرپرستی عیسی خان بهادری بوده که در سه رشته مینیاتور نقش قالی و طبیعت (رنگ و روغن) هنرجویان خود را تعلیم می داد که سرپرستی آنرا سی سال بعهده داشت. از کارهای معروف استاد بهادری، طرح بشریت، ستاره دریایی شکار چرخ، شیر و گاو می باشد.

۲. نقاشانی که وابسته به هنرستان نبودند و لیکن بصورت سنتی اصول طراحی به سبک اصفهان را ادامه می دادند. کار آنها اگر چه زیبا و لطیف هستند و در استفاده از شاه عباسی و اسلیمی مهارت دارند لیکن آن خلاقیت هنرستانیها را کمتر داشته اند و کارشان حالت تکراری دارد. لیکن این نکته چیزی از ارزش آنها کم نمی کند چرا که این هنرمندان بودند که در کنار سایر هنرمندان توانستند اصالت فرش اصفهان را حفظ

کنند. از معروفترین هنرمندان این گروه می توان به استاد ارچنگ، حاج آقا امامی، حاج مصور الملکی اشاره کرد. از شاگردان اینها استاد جعفر رشتیان و استاد عباس کرباسیون را میتوان نام برد. امروزه بیشتر نقش قالیه‌های جدید اصفهان را طرح‌های لچک و ترنج تشکیل می دهند، اسلیمی‌هایی که مستقل از ترنج مرکزی، گل‌های شاه عباسی را در برمی گیرند، طرح‌های سجاده‌ای، محرابی ستوندار، درختی، شکارگاهی، از جمله نقش‌های مورد استفاده اند. طرح‌های متنوع و درهم و نقش‌هایی با طراحی دقیق، طرح ترنج و نقش‌های اسلیمی و همچنین پرند و گل و گیاه و نخل نیز به کار می روند. در وسط قالی یک طرح مدالی دو بخشی و یا در مواردی نقش‌های مکرر به چشم می خورند. حاشیه بزرگ شاه عباسی استفاده زیادی دارد و دیگر طرح‌های گل و گیاه حواشی از زمینه الهام می گیرند. زمینه و حواشی یا خط از یکدیگر مجزا می شوند.

### رنگبندی:

یک بررسی صد ساله بر روی قالی معاصر اصفهان و حتی سال‌های دورتر تا روزگار صفویه نشان میدهد که نه تنها طرح و نقش، بلکه رنگ و رنگ آمیزی فرش در اصفهان به ندرت دچار تحول و دگرگونی بوده است. در دوران حکومت صفویان رنگ‌های زرد طلایی و سبز به ترتیب از نمایه‌های اصلی فرش‌های نفیس و حتی شاهی اصفهان بوده اند. در این زمان، هنوز هم می توان به وضوح تعلق خاطر هنرمند اصفهانی را به نقوش سنتی و زیبایی لچک و ترنج‌های اسلیمی و شاه عباسی مشاهده نمود. رنگ لاک‌ی به عنوان مادر رنگ‌های فرش ایران در کنار رنگ کرم، زمینه متن و حاشیه اغلب فرش‌های اصفهان را در بر گرفته و کمتر می توان اثری از رنگ‌های بیگانه و نامأنوس در این فرش دید. تعداد رنگ‌های بکار رفته در فرش‌های اصفهان تا حدودی، زیاد است و کمتر اتفاق می افتد که در آنها کمتر از ۱۴ رنگ به کار می رود.

طراحان و قالیبافان اصفهانی، اغلب رنگ‌های دلخواه خود را در زمینه‌های فیروزه‌ای، سرمه‌ای، قرمز، بژ و سفید نخودی انتخاب می کنند. رنگ قالیه‌های اصفهان در زمینه رنگ‌های روشن است. مثلاً از بژ یا آبی روشن استفاده بیشتری می شود. گاه از ۱۵ رنگ برای ایجاد تضاد و برای طرح‌های داخلی از درجات گوناگون قرمز استفاده می شود. نسبت رنگ‌های سرد به رنگ‌های گرم کاربرد بیشتری دارد. رنگ‌های کرم، سرمه‌ای، انواع آبی (آبی روشن، آبی سیر، آبی فیروزه‌ای)، الماسی، انواع رنگ‌های خاکی شامل خاکی روشن، خاکی متوسط، خاکی بادامی، خاکی اصفهان، خاکی سیر، بژ، سبز سیر (مینایی)، بژ صورتی و لاک‌ی استفاده می شود.

### ابعاد:

در اصفهان قالیچه‌ها و فرش‌هایی در اندازه‌های ذرع و چارک، ذرع و نیم، دو ذرع، پرده‌ای و فرش‌های شش متری و گاه‌بزرگتر بافته می شود بافته اصفهانی هیچگاه رغبتی به بافت کناره و کلگی از خود نشان

نمی دهد. فرش های ظریف بافت و گل ابریشم اصفهان با طرحهای فوق العاده زیبای آن همواره از شهرت بسیار زیادی در بازارهای جهان برخوردار بوده اند .

### وضعیت فعلی قالیبافی:

قالیهای اصفهان امروزه بیشتر در مراکز نظیر نجف آباد، فلاورجان، قمشه (شهرضا)، گلپایگان، نائین، نطنز، (فریــدن، ســمیرم) و کاشــان و خوانســار، تولیــد می شــوند. برخی از تکبافان و مؤسسات معروف که در گذشته و حال به فرش اصفهان شهرت و معروفیت داده اند عبارت است از: داوری، حقیقی، (در دشتی)، مأموری،

### شهرستان نائین :

شهرستان نائین در حاشیه جنوبی کویر مرکزی ایران و شمال باتلاق گاوخونی قرار دارد. از جنوب به شهرستان اردکان از توابع یزد، از شرق به شهرستان طبس از توابع استان خراسان و از شمال به دشت کویر و دامغان، از غرب به اردستان وزواره و از جنوب غربی به شهرستان اصفهان محدود می باشد.

### سوابق تاریخی:

در امر نساجی شهرت نائین در سالهای قبل به عبای بسیار ظریف آن بود که از پشم شتر بافته می شد اما کم کم عبا بافی رونق خود را از دست داد و مردم این شهر نیز قالیبافی را جایگزین آن کردند سیسیل ادواردز در مورد قالی نایین می گوید: چون قالیبافان به رسیدن کلافهای ظریف برای تهیه پارچه های نازک و ریز عادت داشتند، چله های قالیچه را طوری قرار دادند که در هر اینچ ۲۲۲۲ گره به دست آمد و به این ترتیب قالیچه هایی تهیه کردند که از لحاظ ریزی بافت تا آن موقع در ایران نظیر نداشت. چون جنسی جدیدی بود و میزان فرآورده نیز زیاد نبود، خیلی خوب به فروش رفت

آغاز ورود و تجارت قالی نایین در تهران (پایتخت) رامی توان سال ۱۳۱۸ هجری شمسی، یعنی در سالهای آغازین جنگ دوم جهانی برشمرد. این جریان در پیشبرد هنر قالیبافی این منطقه بسیار مؤثر بود و باعث معرفی هر چه بیشتر آن گردید

ادواردز در این مورد نیز می گوید: سپس جنگ جهانی آغاز گردید و بازار تهران رونق گرفت. در آن هنگام از نظر تازه به دوران رسیده های پایتخت هیچ کالایی خیلی خوب و یا خیلی گران نبود. پس قالیچه های نائین به تهران حمل گردید و در آن جا به عنوان ریز باف ترین و یکی از بهترین قالیچه های ایران شناخته شد توضیحات مذکور مربوط به اوضاع قالیبافی در نایین تا سال ۱۳۲۸ شمسی می باشد. اما با سپری شدن این

برهه زمانی و آغاز شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جدید در جهان، بازارهای جدید و وسیع تری برای قالی نائین پدید آمد. به طوری که نه تنها باعث گرایش هر چه بیشتر مردم نائین به سوی این حرفه گردید، بلکه سبب تمایل قالیبافان سایر نواحی کشور نیز به امر تولید فرش نائین شد امروزه در منطقه نائین، قالیبافی جزء لاینفک زندگی مردم شده، به طوری که تقریباً در تمامی منازل حداقل یک دار قالیبافی برپاست و بیننده تیزبین در یک نگاه جهتگیری تمامی امور ظاهری و باطنی شهر را در راستای قالیبافی می بیند. آنچنان که نام نائین، تصویر گر شهری با کوچه و گذری پوشیده از قالی در جهان گردیده است

در حدود سال ۱۳۱۰ هجری شمسی، نشر و انتقال قالی نائین به بخشها، روستاها و شهرهای همجوار آغاز شد. بدین ترتیب در منازل که دار قالی برپا بود، در مقابل یکسال کار بدون مزد (به دختران طالب یادگیری که از روستاهای اطراف مراجعه مینمودند) آموزش قالیبافی می دادند. پس از این مدت کارآموزان خود اقدام به برپایی دار قالی در منازل خویش می نمودند و ایشان نیز تحت شرایط مذکور به آموزش قالیبافی مبادرت می ورزیدند. این جریان موجب انتقال این هنر - صنعت به روستاهای اطراف و شهرهای همجوار گردید مهمترین جهش توسعه، بخش خوربیبانک بود که توسط فردی به نام، رحیم رنگ آمیز نائینی که خدمتگزار اداره آموزش و پرورش نائین بود و سپس به بخش خور منتقل گردید، صورت پذیرفت اما توسعه و گسترش فرش نائین به این جا نیز ختم نشد و به شهرها و مناطق مهم دیگر همچون: کاشمر، مشهد، آمل (مازندران)، چهار محال و بختیاری، اصفهان، فارس، زاهدان و غیره نیز راه یافت. و این در شرایطی بود که این شهرها عمدتاً خود از مراکز قالیبافی بوده و دارای قالی بومی خاصی بودند.

## ساختار:

فرش نائین، با کیفیتی که در بازارهای جهانی معروف است، از آن نوع فرشهایی نیست که استفاده از پشمهای ضخیم ایرانی در آنها امتیازی به حساب آید. پشم مصرفی در این فرشها از نوع ظریف است و درصد بالایی از آن نوع پشمی است که به آن کرک گفته می شود. اما آنچه می توان در مورد پشم یا کرک مورد استفاده در این فرشها گفت، آنست که کلاً از پشم نو و خالص و از نظر ظرافت از حد استاندارد پشمهای ایرانی بالاتر است. فرش نائین از زمینه های نادر و مناسب کاربرد پشمهای ظریف غیرایرانی است فرش نائین دارای گره فارسی و دو پود است. ساختار فرش متکی بر بافت و شرایط فنی حتی الامکان دقیق است. نقایص بافت از جمله کجی، سره، نزدن پود، دو دست شدن، چند رنگی، و غلط بافی در این فرش بسیار کم و کیفیت تولید در حد بالای استاندارد است. بدیهی است که در اینجا هنگامی که صحبت از فرش نائین می شود، نوعی فرش خاص مورد نظر است که از نظر بازارهای داخلی و جهانی، به عنوان یک فرش



عالی ایرانی شهرت ویژه بی دارد و به آسانی می توان دریافت که کیفیت عالی بافت، که متضمن ثبات رنگ، ابعاد، استحکام، دوام و همچنین صحت و دقت در نقشه است، در این شهرت بی تأثیر نبوده است. دارها عموماً چوبی است و تلاش هایی برای تعدیل آنها به دارهای فلزی صورت گرفته است. روش نصب دار و شیوه ی چله کشی و پایین کشی فرش، مشابه مراکز نظیر اصفهان و کاشان است و افرادی خاص در انجام این کارها مهارت و تجربه دارند

فرش هایی که درون منازل و عمدتاً به وسیله ی زنان بافته می شود، به دلیل طولانی بودن زمان بافت، فشار چندانی بر بافنده وارد نمی کند. پرداخت اولیه، ضمن بافت صورت می گیرد و پرداخت نهایی فرش هایی بالاتر از ۱۶۰ جفت (گره) با دست انجام می شود. نائین یکی از مراکز موفق بافت فرش های بزرگ پارچه با کیفیت خوب بوده است (شاید علت این امر استاندارد بودن نسبی نقشه هاست که باعث افزایش سرعت تولید می شود

اگر چه امروز تعداد این فرشها کم شده، ولی استفاده از دستگاههای مکانیکی پیشرفته برای شستشو، کز دادن (برای از بین بردن گره ها و پرزهای اضافی پشت فرش) و پرداخت، در مراحل تکمیل این فرش ها ضروری است. کار گاه های نائین، چه در مراحل بافت و چه در مراحل تکمیل، عموماً روشن و پر نور بوده و از نظر استاندارد مطلوب می باشند و این امر بی تردید از دلایل بالا بودن کیفیت فرش های تولیدی است. تار و پود فرشهای نائین از پنبه و پرز از ابریشم ولی ترکیب پشم و ابریشم است که معمولاً ابریشم سفید را در حاشیه نقوش فرش می بافند که به طرح حالت برجسته می بخشد.

## گره:

فرشهای نائین با گره سنه بافته می شوند و تعداد آنها از سیصد هزار تا یک میلیون گره در هر متر مربع تغییر می کند

قالیهایی که برای مصرف خانواده ها به کار می رود مجموعاً ساختاری محکم و پرزهایی بلند دارد تا برای زیر پای افراد و خانواده دوام بیشتری داشته باشند و چون قالیهای نائین دارای پرزهایی کوتاهند، و اکثراً رنگهای روشن در آنها به کار رفته، برای مصرف خانواده ها کمتر مورد احتیاج است و بیشتر برای تزئین به کار می رود

خامه مورد مصرف در فرش نائین از کارخانه ی پشم هرنند - شرق یزد، صنایع کرک کاشان و صنایع کاشان فراهم می آید و از نمره ۸ تا ۲۰ متریک در این فرش به کار می رود که نمره ۲۰ آن در فرشهای ظریف نائینی مصرف می شود. نخهای مورد مصرف در چله ی فرش، از نوع چله ی مورد مصرف در فرشهای اصفهان

است و از اصفهان و کاشان تأمین می شود، علیرغم شهرت فرشهای ابریشم، فرش نائین بیشتر بر پنبه و پشم متکی است.

## طرحهای رایج:

براساس شواهد موجود، اولین طرحهای قالی منطقه نائین از اصفهان و بیشتر از تهران (مرکز هنرهای زیبا) به صورت مدادی تهیه شده و در نائین رنگ آمیزی می شد. البته هنر رنگ و نقطه نمودن نقشه قالی نیز توسط مردی به نام مدرسی که از یزد به نائین آمده و در ضمن اولین عکاسی این شهر نیز بود، به نائین راه یافته است

اصلی ترین طرح های مورد استفاده در فرش نائین طرح های شناخته شده یی نظیر شاه عباسی، لچک ترنج با استفاده از ترکیبات اسلیمی، ختایی و به طور کلی نقوشی است که با سنتی ترین طرح های ایرانی بستگی دارد. استفاده ی مناسب از طرح های سنتی همراه با رنگ آمیزی خاص فرش های نائین، هویتی خاص و جهانی برای این فرش ها تأمین کرده است. از نقوش سنتی دیگری که از آنها استفاده هایی هنرمندانه در فرش نائین شده است می توان به نقش گنبد (سقفی)، حاج خانمی، درختی، قابی، محرابی، محرمات، افشان، لچک ترنج و کتیبه یی و تاریخی اشاره کرد

با آن که کوچکی شهر و محدودیت و سابقه ی اندک تولید، مانع از آن است که از طراحی گسترده و طراحان صاحب نام و متعدد، نظیر آنچه در اصفهان و تبریز دیده می شود سراغ بگیریم، بایدادعان کنیم که تولید کنندگان و طراحان فرش نائین، زیباترین و دلپذیرترین موارد استفاده و بازسازی طرح های رایج در مناطق قالی بافی دیگر را بر فرش خویش نشان داده اند. با این وصف برخی زمزمه های سال های اخیر، دایر بر یکنواخت بودن فرش های نائین، تولید کنندگان این فرش را بر آن داشت که به ایجاد برخی نوآوری ها و استفاده از نقوش متنوع تر دست بزنند، که از جمله ی آنها، علاوه بر استفاده ی بیشتر از نقوش سنتی، بافت فرش های کناره، دایره، شش گوش، و هشت گوش است. در غالب این طرح ها، ظرافت و پرکاری قلم طراحان نائینی، روح و هویت خاص فرش های نائین را تضمین کرده است

نتایج تحقیقات به عمل آمده نشان دهنده آن است که کلیه طرحهای مورد استفاده در بیشتر مناطق قالیبافی کشور (به استثنای طرحهای خاص برخی از مناطق) در نائین مورد استفاده بوده و معرفی تمامی طرحهای به کار رفته در فرش این منطقه، نیازمند معرفی غالب طرحهای مشخص قالیهای کشور می باشد. با این وجود طرحهای قالیهای نائین عمدتاً بصورت لچک و ترنج بوده و استعمال سایر طرحها کاربرد کمتری

دارد. با توجه به طرح و نقش قالی های قدیمی موجود در نائین و اظهارات صاحب نظران می توان طرحهای اصیل فرش این منطقه را چنین برشمرد: لچک و ترنج، افشان، برگردان، ابری، ماهی درهم، خستی، شکارگاه اژدری، پنجه گرگی، حاشیه حاج احمدی، قاب قلمدون، بند اسلیم، و از دیگر طرحهای جدیدتر مورد استفاده در این منطقه می توان از: طرحهای مهندسی و گنبدی، قاب درختی، بته جقه، گل فرنگ و نقشه غلط نام برد.

لکن با وجود تمامی نقوش مذکور، مهمترین و اصلی ترین طرح مورد استفاده در این شهرستان همان لچک و ترنج بوده و از تنوع بسیار بالایی برخوردار است و اصولاً فرش نائین به لچک و ترنج شناخته شده است. شاید به دلیل استفاده شدید از این قالب باشد که قالی این منطقه به عنوان فرش زیر پای معروف شده است. در بررسی نقوش مختلف به کار رفته در قالی نائین به نتایج زیر می رسیم.

## ۱. تمایل شدید به سوی طبیعت و گل و گیاه:

در قالی این منطقه استفاده از نقوش ختائی و شاه عباسی و گل و برگهای طبیعی به وفور دیده می شود. و این دلیل جغرافیای کویری منطقه و عدم دسترسی به چنین زیبای هایی در طبیعت اطراف باشد. چنانکه در تاریخ و هنر جهان نیز شاهدیم که بشر آنچه را که در آرزوی آن است در قالب هنر وارد محیط زندگی خود می نماید

موضوع مستتر در سراسر آنها مفهوم دیرینه باروری است، و همه عناصر از وفور بازتاب طبیعت و یک باروری حکایت می کنند که در باغ سر سبز، یا در باغ بهشت ممکن است یافت شود. این همان چیزی است که سرزمین نیمه خشک ایران در آرزوی آن بسر می برد. اگر چه بندرت به آن دست می یابد. چنین نمادی در یک شهر کویری مانند نائین، که در سر حد بقاء و تهدید حرارت صحرائی داغ و بی حاصل بوده است، معنایی بس گیرا بخود می گیرد.

## ۲. عدم تمایل به شمالیگری:

یکی از مشخصات اساسی نقوش قالی نائین عدم تمایل آن به سوی شمالیگری است. در نمونه های بسیار نادری نیز که هم اکنون دیده میشود، ضعف شدید در کار تمام شده، موجب عدم تمایل به ادامه این کار شده و این در شرایطی است که در مناطق همجوار این منطقه، مراکز چهره بافی چون اصفهان وجود دارد. در پاسخ دلیل این مطلب به نتایج زیر دست یافته ایم

۱. ۲ (وجود محدودیت شدید رنگی در رنگ بندی قالی نائین: بافت چهره نیاز به تنوع رنگی بسیار بالا و حساسی دارد و این در شرایطی است که ترکیب رنگ قالی نائین از مدویت خاصی برخوردار است

۲. ۲) عدم توانایی تکنیک بافت منطقه: تنها گره مورد استفاده در این منطقه نامتقارن، آنهم عمدتاً بصورت جفتی بافی است، در صورتیکه می دانیم برای بافت چهره نیاز به استفاده از چندین نوع گره و تکنیک مختلف بافت جدید ایجاد ظرافتهای موجود در فرم و رنگ چهره می باشد
۲. ۳) عدم وجود برنامه و یا آموزشهای لازم جهت ارتقاء سطح دانش بافندگان در زمینه تکنیکهای مختلف بافت: امروزه نیز چون گذشته در نائین بافندگان تنها آموزش نحوه بافت از استادکاران و بدون هیچ نوع دخل و تصرفی آنرا به کار می گیرند
۲. ۴) عدم نظارت طراحان بر روند بافت: در نائین غالباً طراحان پس از طراحی هیچ نوع نظارتی بر روند جریان بافت نداشته و عملاً ارتباطی بین اساتید طراح و بافنده وجود ندارد و این نکته با توجه به عدم آشنایی بافندگان با فرم و رنگ صحیح نقوش حساسی چون چهره، سبب بروز مشکلات عمده ای می گردد
۲. ۵) نگرش اقتصادی صرف، نسبت به مسئله قالی در فرهنگ نائینی: بدین معنا که در این شهرستان عدم وجود زمینه های صنعتی، کشاورزی و دامپروری در سطح وسیع، سبب اتکاء اقتصاد منطقه بر هنر، صنعت قالی شده است و در چنین شرایطی تنها با وجود بازار فروش و ارزش افزوده به میزان لازم، دیگر نیازی به ایجاد تحول در نقوش و سایر مراحل تولید ضروری به نظر نمی رسد

## رنگبندی:

با وجود شاخص بودن طرح فرشهای نائین، اگر هویت واقعی این فرش را از آن رنگ آمیزی آن ندانیم، نقض غرض کرده ایم. این نوع رنگ آمیزی که عموماً به مدد قابلیت رنگ های طبیعی و گیاهی و به دست رنگرزان ماهر نائینی بر این فرش حاصل می شود، کاملاً از رنگ آمیزی فرش های سایر نقاط ایران، به خصوص فرش های رنگین عشایری و روستایی و نقوش پر و رنگ آمیزی متراکم فرش های تبریز و حتی اصفهان قابل تشخیص است

مشخصه های رنگ آمیزی فرش های نائین، که قسمت عمده شهرت خود را مدیون آن است، زمینه ی رنگی از نوع روشن و مات است که همراه با طرافت و دقت در بافت به نقوش متراکم و پر از پیچش سنتی، آرامشی شگفت انگیز می دهد. اگر این کیفیت را یکی از دلایل اصلی نفوذ فرش نائین در بازارهای جهان بدانیم، شاید تعبیر روان شناسانه ی این امر آن باشد که رنگ های زیبا و آرامش بخش و رؤیا گونه ی فرش نائین به نوعی در تعدیل هیجان های فرساینده ی زندگی امروز مؤثر است

با توجه به این که فرش نائین فاقد قدمت، یا حداقل مدارک مستندی است که دلایل این گونه رنگ آمیزی را توجیه کند، می توان این کیفیت را مدیون آرامش حسرت انگیزی دانست که در فضای این شهر کوچک احساس می شود

## رنگرزی:

فرش نائین از درخشان ترین مظاهر کاربرد رنگ های طبیعی و سنتی است و سهم بزرگی از شهرت خویش را مدیون این کیفیت است. با وجود این، باید اذعان کنیم که این فرش نیز، به دلایلی که دستاویز بسیاری از رنگرزان ناگزیر یا بی اطلاع است، در کارگاه ها و پاتیل های رنگرزی خویش را بروی انواع رنگ های شناخته و ناشناخته ی صنعتی گشوده است

شیوه ی رنگرزی با رنگ های طبیعی و سنتی با جزیی اختلاف، مشابه سایر مراکز قالیبافی است، که رنگرزی های سنتی دارند و با وجود برخی رنگ های شیمیایی که به صورت کمکی مصرف می شود، هنوز رنگ های طبیعی در منطقه غالب است. تعداد رنگ های مورد مصرف در فرش ۱۱ رنگ اصلی و ۴ رنگ فرعی، به شرح زیر است



## رنگری

### رنگ های اصلی:

کرم یا نخودی، خاکی باز، خاکی سیر، قهوه یی، عنابی، نیلی (سرمه یی)، لاجوردی، آبی سیر، آبی باز (آسمانی)، لاک، فیلی - موشی  
رنگ های فرعی  
یشمی، ماشی، سبز، مسی - صورتی  
مواد اصلی طبیعی برای به دست آوردن رنگ، پوست انار، پوست گردو، روناس، اسپرک، برگ مو، قرمز دانه است و معمولاً رنگ نیل که صنعتی است برای رنگ های آبی و لاجوردی مصرف می شود. برای رنگ زرد از



اسپرک و برای رنگ های سبز از اسپرک و نیل استفاده می شود. رنگ فیلی از پوست انار به دست می آید و رنگ نارنجی از ترکیب اسپرک با روناس حاصل می شود

رنگ قرمز دانه در گذشته کاربری بسیار زیادی در فرش نائین داشته است و اکنون نیز تا حدودی، از آن به علت شهرتی که داشته استفاده می کنند. ماده ی کمکی در رنگرزی خامه های فرش، اسید استیک است (در گذشته از پوست لیمو، لیمو عمانی، و قره قوروت استفاده می شده است). زاج سفید برای دندان به کار می رود. به علت گرانی و کمبود قرمز دانه، استفاده از نگ های شیمیایی به صورت کمکی یا اصلی، برای به دست آوردن رنگ لاکه رایج شده است، و دور از منطق نمی نماید که این زمان گرایش رنگ های شفاف و یاقوتی حاصل از قرمز دانه ی استفاده شده در فرش های گذشته ی نائین را به طرف قرمز قهوه یی، ناشی از این امر بدانیم

### شیوه کاربرد رنگها در ترکیب رنگی قالی نائین:

بژ (خاکی) سیر

عمدتاً در بندها و نقوش و در نقشه های غلط به عنوان زمینه

بژ (خاکی) روشن

عمدتاً در حاشیه و بندها

کرم (نخودی)

زمینه قالی و بندها

آبی روشن

### نقوش:

آبی سیر، نقوش و زمینه قالی

سرمه ای

بندها و زمینه قالی

قهوه ای

بندها و نقوش

فیلی & طوسی

بندها و نقوش

عنابی

بندها و نقوش

لاکی

زمینه قالی

یشمی

در نائین برخلاف بسیاری از مناطق دیگر کشور، قالی از ابعاد خاصی تبعیت ننموده و قالی این منطقه در اندازه های بسیار متنوعی تولید می گردد چنانکه ملاحظه می گردد ابعاد در قالی نائین تابع هیچ اصل ثابتی نیست و این مهم یکی از خصوصیات فرش این منطقه است

با توجه به توضیحات مذکور تعیین رجشماری خاص جهت ابعادی معین (در قالی نائین) توسط طراح و بر روی نقشه غیر ممکن بوده و طراحان تنها براساس تهداد گره مورد نظر در عرض و طول قالی، ابعاد نقشه را تعیین می نمایند و حال تولید کننده می تواند نقشه مذکور را براساس تقسیم بندیهای خاص خویش بر روی چله مورد نظر: ۴، ۶، ۹ و ۹ لا پیاده نماید. بدین ترتیب طبق نقشه ای واحد محصولاتی با ابعاد و رجشمار و انواع گوناگون تولید می گردد و همچنین در هر یک از این انواع چله ها نیز با تغییر میزان تراکم تارها طبق سلیقه شخصی، می تواند با نقشه ای ثابت و یک نوع چله، قالیهایی با ابعاد و تراکم (رجشمار) متفاوت تولید نماید.

## ابعاد متداول فرش نائین:

۹۰ × ۶۰

۱۲۰ × ۹۰

۱۸۰ × ۱۲۰

۲۰۰ × ۱۲۰

۲۰۰ × ۱۳۰

۱۳۰×۲۱۰

۱۵۰×۲۳۰

۱۷۰×۲۸۰

۱۸۰×۲۸۰

۲۰۰×۳۰۰

۲۲۰×۳۳۰

۳۰۰×۴۰۰

۳۰۰×۴۳۰

۶۰۰×۱۰۰۰

### توزیع جغرافیایی:

امروزه در بخشها و دهات حومه نائین از جمله تودشک که فرشهای مرغوبی در آن بافته می شود، دربرخی دیگر از بخشهای استان اصفهان از جمله اردستان و بیابانک و حتی مناطقی دورتر مانند طبس (استان خراسان) و قزوین فرشهایی با متابعت از طرح و تکنیک بافت نائین تولید و به بازارهای منتظر و مشتاق عرضه می شود

آنچه در روستاهای جنوبی و شرقی و شمالی نائین بافته می شود دقیقاً در گستره نفوذ فرهنگی فرش نائین است. هنگامی که این فرش از «خور» به سوی طبس و کاشمر و سبزوار حرکت می کند به نوعی رفته رفته از کیفیت تهی می شود

در بافرون، جشوقان، تودشک زفره (در روستای مارشینان) و جندق فرشهایی مرغوب و با کیفیت عالی بافته می شود. اما در مناطق خور، اردیب، گرمه و مهرجان فرشها کیفیت نازتری می یابند. در مسیر خور به طبس نیز کیفیت فرش به علت استفاده از پشمها و رنگهای نا مرغوب و جفتی بافی پایین آمده است در روستای فرخی نیز فرشهایی رواج دارد که قالیبافی آنها در حد متوسط است. اردیب و عروسان نیز قالیبافی متوسطی دارند ولی بهترین فرش منطقه از آن جندق است که در آنجا فرش ابریشمی نیز بافته می شود

روستاهای اطراف نائین در مسیر نطنز، نظیر جشوقان چو، (گش کو، جوشقان کوچک)، رحیم آباد، ورزنه، حزن آباد، اوشن بادافشان، میلاجرده، کوشکویه سگری و مزرعه شور عموماً قالیبافی وجود دارد به موازات حرکت از طرف روستاهای خور در مسیر بیاده، فقر طبیعی منطقه همراه با عوامل فرهنگی بر کیفیت بافت قالی اثر می گذارد که از آن نمونه می توان به پشم های نامرغوب و جفتی بافی اشاره کرد در منطقه تودشک، رنگریزی نیز رواج دارد، البته در سالهای اخیر استفاده از رنگهای شیمیایی همراه با قرمز

دانه نیز در این مناطق رواج یافته است، که این امر می تواند یکی از دلایل گریش رنگهای شفاف و یاقوتی به دست آمده از قرمز دانه به سمت رنگ قهوه ای باشد.

## وضعیت فعلی:

در حال حاضر متأسفانه در سراسر ایران، قالی به سبک نائین تولید می شود. در نتیجه بررسیهای به عمل آمده، در زمینه علل این گستردگی به نتایج زیر رسیدیم

تولید کنندگان نائینی: بدین معنا که به دلیل بالا بودن هزینه تولید در نائین (دستمزد بافندگان) تولید کنندگان نائینی برای به دست آوردن نیروهای کار ارزان قیمت، به سایر نقاط کشور مراجعه نموده و ضمن آموزش شیوه نائینی به آنان با صرف هزینه تمام شده، کمتر به ارزش افزوده بیشتری دست می یابند. این مسئله سبب آشنایی سایر مناطق کشور با شیوه قالیبافی نائینی و در نهایت تولید آن در این مناطق شده است

محدودیت رنگ قالی نائین: به دلیل محدودیت رنگ قالی نائین، بافت آن نیاز به دقت زیادی (جهت تشخیص رنگها) ندارد و بافندگان مبتدی نیز دارای توان اجرای رنگبندی آن هستند  
به کارگیری قالیهای معمول و آشنا در نقوش قالی نائین: آشنایی نسبی سراسر کشور با نقوش معمول (با حساسیت بسیار کم) در قالی نائین سبب تسهیل در اجرای آن گردیده است  
ارزش افزوده: ارزش افزوده قالی نائین نسبت به تولیدات سایر مناطق با شرایط یکسان، از میزان بالاتری برخوردار است و همین مسئله سبب گرایش نواحی دیگر به تولید این نوع از محصول گردیده است  
بازار فروش: در دسته بندی قالی نواحی مختلف ایران براساس میزان بازار فروش، قالی نائین (بخصوص در گذشته) از جایگاه خاصی برخوردار بوده و در نخستین ردیف های آن قرار می گیرد.  
گستردگی بیش از پیش فرش نائین سبب ایجاد شرایط و مشکلاتی در زمینه قالیبافی در سطح منطقه و کشور گردیده است، که عبارتند از:

۱ - عرضه بیش از تقاضا: در نتیجه تولید انبوه قالی به سبک نائین در سطح کشور، میزان عرضه این کالا بیش از میزان تقاضا شده و این امر سبب ایجاد مشکلاتی شده است که عبارتند از  
نزول قیمت محصولات: طبق اصول اقتصادی چنانچه عرضه یک کالا بیش از میزان تقاضا برای آن باشد، قیمت کالای مورد نظر کاهش یافته و این در شرایطی است که نرخ تمام شده محصول ثابت و چه بسا در بسیاری از موارد سیر صعودی داشته است

از دست دادن بازارها: در نتیجه افزایش میزان عرضه و تکرار بیش از حد آن رغبت و تمایل خریداران محصول کاهش یافته و در نتیجه منجر به از دست دادن بازارها می گردد

۲- عدم توانایی تولید قالی اصیل نائین در سایر نقاط کشور: شرایط جغرافیایی منطقه نائین شامل آب و هوا، میزان رطوبت موجود در هوا، ترکیب شیمیایی آب و حتی پوشش گیاهی و جانوری منطقه، سبب ایجاد کیفیت خاصی در قالی نائین شده که دستیابی به این کیفیت در سایر مناطق جغرافیایی با توجه به تغییر شرایط مذکور غیر ممکن گردیده است

۳- نزول کیفیت محصولات: با بالا رفتن سطح کمی تولیدی محصول و عدم حضور کارشناسان تعیین کیفیت و مرغوبیت محصولات (در داخل و خارج از کشور) و عدم آشنایی خریداران با نحوه تشخیص مرغوبیت محصول و نیز با توجه به این نکته که تولید محصول مرغوب نیاز به هزینه اولیه و زمان بیشتر و در نتیجه قیمت تمام شده بالاتری دارد، سبب شده تا تولید کنندگان (با توجه به عدم وجود تفاوت قابل توجه در نرخ فروش) تمایلی به تولید محصول مرغوب (فرش اصیل نائین) نداشته باشند. و تمامی این مسائل در نهایت منجر به نزول کیفیت قالی نائین گردد.

### معرفی استاد حکمت نژاد:

حسن حکمت نژادزاده ۲۴ فروردین ۱۳۰۹ در محله شهشهان اصفهان در خانواده‌ای مذهبی و اهل هنر متولد شد. پدرش، محمد کاظم از جمله قالیبافان مشهور و صاحب نام بود. پدر بزرگش، احمدبیک مجنونی، مدتی مباشر سلطان مسعود میرزا ظل‌السلطان بود ولی بعد از کارهای دیوانی انصراف داد و در خانه به بافتن قالی مشغول گردید. وی تحصیلات ابتدایی را در مدرسه فردوسی و متوسطه را در دبیرستان سعدی گذراند.

حسن حکمت نژاد در شش سالگی اولین گره را تار قالی می‌نشاند و همگام با تحصیل، نزد پدرش قالیبافی را یاد می‌گیرد و آرام آرام کنار دست استادان و مربیان به رازهای قالیبافی آشنا می‌شود. با مرگ نابهنگام پدر، مدتی ترک تحصیل کرد ولی پس از مدتی همزمان با کار، درس خواندن را نیز ادامه داده و دیپلم می‌گیرد. از آنجا که مدتی در دوران سربازی در داروخانه بهداری پادگان مشغول کار بود، مدتی داروخانه تأسیس کرد.

در سال ۱۳۲۱ شمسی پدرش محمد کاظم مجنونی توسط رقیبان خود در عرصه حرفه قالی اصفهان به قتل می‌رسد. بواسطه فقر و تنگدستی که به دنبال مرگ پدر برای خانواده پیش می‌آید، وی با شور و عشق بسیار آستین همت را بالا می‌زند و به نوعی به گرفتن انتقام خون پدر می‌پردازد و این سرآغاز عمده و مهم در سرنوشت قالی مجنونی‌ها به‌شمار می‌آید.

حسن به ناگزیر کار در داروخانه را رها می‌کند تا از یک سو بدهکاری‌های پدرش را بپردازد و از سوی دیگر رونقی به توسعه قالیبافی بدهد. در سال ۱۳۴۵ استاد حکمت نژاد آرام آرام در میانسالی از فعالیت بی‌وقفه دست می‌کشد. این جدایی به خاطر نبود نیرو و توان لازم و همچنین ناراحتی و سر خوردگیهای او در بازار

قالی به خاطر عدم تجلیل از سالیان تلاش و نثار جوانی و عمر بود. بعد از مدتی انزوا با سفر به کشورهای اروپایی و آمریکا و ژاپن همکاری و مشورت لازم را در زمینه آشنایی و ارتباط هر چه بیشتر با مراکز عمده تجاری و اقتصادی قالی ایرانی شروع می‌کند. در سال ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب اسلامی استاد مجنون‌ی سالخورده بار دیگر مختصر فعالیت پرثمری را در عرصه بافت قالی و طراحی نقش قالیچه آغاز می‌کند و حاصل این تحول بافت قالیچه‌هایی است که سر فصل نوینی را در کار ارزش‌های نقش و رنگ‌های قالیچه‌های مجنون‌ی‌ها گشوده است و قالیچه‌های ستاره دنباله دار بافته می‌شود. در سال ۱۳۶۷ با عارضه سکته قلبی وی از فعالیت باز می‌ماند؛ ولی با فعالیت‌های آموزشی کارگاهی مستقل در قلب شهر اصفهان بر پا می‌کند. در این کارگاه او با استخدام تنی چند از دختران قالیباف جوان عاشقانه به کار ادامه می‌دهد و نهضتی ماندگار را در عرصه قالی بر پا می‌کند.

استاد حکمت نژاد معتقد است که: قالی هفده رشته دارد که یکی از آن‌ها بافندگی است و خلق یک اثر بی نظیر هر کدام از این رشته‌ها، نیازمند شکیبایی، خلوص و الهام است.

## معرفی برادران حبیبیان:

پیدایش صنعت و هنر فرش در نایین به شهادت کتاب تاریخ نایین تألیف عبدالحجت بلاغی با بنیان گذاری اولین مدرسه نایین ارتباط دارد. در سالهای آغازین نهضت مشروطه ایران یکی از فضلا به بنام «ادیب نایینی» در دهه ۱۲۹۰ شمسی در کنار مکتب خانه های سنتی مرسوم، مدرسه ای جدید به سبک مدارس امروزی را در نایین تاسیس نمود. در سالهای ۱۲۹۶ شمسی تا ۱۳۰۷ فردی بنام میرزا جلال پیرزاده که ناظم مدرسه بود متوجه گردید که بسیاری از دانش آموزان علیرغم هوش و استعداد فوق العاده پس از اخذ تصدیق ابتدائی به دلیل ضعف اقتصادی بعنوان نیروی مولد کار در خدمت اقتصاد غالباً کشاورزی و کارگری خانواده قرار گرفته و ناچار به ترک تحصیل می باشند.

لذا در سال ۱۳۰۲ شمسی با هزینه شخصی کلاس فنی در مدرسه ایجاد نموده و از دو برادر بنامهای میرزا سید حسین و میرزا سید جواد سجادی که با هنر قالی بافی در منطقه اراک آشنا شده بودند دعوت به همکاری و آموزش نمود، که طی دو سال دانش آموزان با ذوق را با این هنر آشنا نمود. اگر چه میتوان این دو برادر را جزء اولین بافندگان فرش در نایین قلمداد نمود ولی مردم نایین از دیر باز با هنر بافتن زیلو، پلاس و گلیم و جامه های دست باف کرباسی با استفاده از پنبه های تولیدی در اقلیم کویر آشنا بوده اند و حتی سالیان متمادی با استفاده از موی شتر اصلی ترین جامه مردم «عبا» را تولید نموده اند.

بدین سبب میتوان به فراست و تیزبینی آن معلم دلسوز پی برد که با تغییر چرخه تولید و بافت، هنر بافتن مردم منطقه را به هنری پرسود و منفعت سوق داد. به موازات کار مدرسه بانوئی قالیباف که اصالتاً اهل اراک بوده و با فردی اهل نایین ازدواج نموده بود، در منازل به آموزش زنان و دختران همت گماشت و طولی



نکشید که اولین کارگاه قالی بافی با مساعی فردی بنام حاج ملا قاسم صادقی در محله چهل دختران نایین شروع به تولید فرش نمود.

در ابتدا به دلیل نبود طرح و نقشه بومی از طرحهای اصفهان و ... استفاده می شد که به مرور افرادی همانند برادران حبیبیان خصوصاً حاج فتح اله حبیبیان، علی محمد رهنما، سید محمد برهانی، ولی اله شرعی، مرتضی پهلوان صفائی، با استعانت از طبیعت کویری و فرهنگ غنی مردم و با الهام از معماری و گچ بریهای مسجد جامع نایین « متعلق به قرن دوم تا چهارم هجری » به ابداع طرح و نقشه پرداخته و بافنده خلاق که با هنر بافتن از پیش بیگانه نبود دقت، نظم و سلیقه را چاشنی کار نموده و این محصول ظریف را جایگزین عبا (که با تغییر پوشش عمومی در حال منسوخ شدن بود) نمود.

از میان افراد فوق الذکر خانواده حبیبیان بعنوان یکی از بانیان صنعت فرش نقش اصلی و اساسی تری در جنبه های هنری و تزئینی فرش ایفا نمود که به دلیل کیفیت بالای فرشهای ابریشمی محصول کارگاههای آنان، با مارک نایین - حبیبیان به شهرتی عالمگیر دست یافته که بیشتر آن به کشورها اروپائی و آمریکایی به فروش رسیده و می رسد.

## معرفی کاخ سبز :

کاخ شهوند، که اکنون «کاخ موزه سبز» نامیده می شود، بی گمان یکی از زیباترین کاخ های موجود در کشور است، بنای اولیه این کاخ نیم طبقه ای متعلق به «علیخان والی» از زمینداران سرشناس قاجار بوده است، که توسط رضاخان در سال ۱۳۰۱ به مبلغ هفت هزار تومان خریداری شد. سپس «میرزا جعفر خان معمارباشی» بی آنکه ساختمان قبلی را از بین ببرد کاخ تابستانی رضاخان را پس از هفت سال تلاش بر روی آن ساخت. علت سبز نامیدن کاخ استفاده از سنگ های سبز منحصر به فرد معادن خمسه زنجان در نمای خارجی آن است و در مصالح آن نیز از سرب استفاده شده است که از خرد شدن سنگها به علت تغییرات آب و هوایی جلوگیری میکند.

زیربنای کاخ ۱۲۰۳ مترمربع است که از دو بخش تشکیل شده، بخش اول شامل : پله ورودی، اتاق انتظار، اتاق کار، تالار آئینه، اتاق غذاخوری خصوصی و اتاق خواب است.

بخش دوم، زیرزمین که در سالهای ۱۳۵۲-۱۳۵۰ به دستور محمدرضا پهلوی برای پذیرایی از مهمانان خارجی به بخش اول افزوده شد که شامل : اتاق پذیرایی دو اتاق خواب و اتاق غذاخوری است. در این کاخ انواع هنرهای ایرانی شامل آئینه کاری، گچبری، حجاری، تذهیب، خاتم کاری و ... بکار رفته است.

-آئینه کاری کاخ اثر استادان بنامی چون شیخان ،حاج علی آخوندی و...

-تذهیب: اثر استاد حسین طاهرزاده بهزاد

-خاتم: اثر کارگاه استاد صنیع خاتم شیراز

- چهارستون سفید رنگ در بالای پلکانها از سنگ مرمر سفید رنگ بدون رگه معادن کارارا در ایتالیا، همراه با دو کتیبه نصب شده بیرون ساختمان به دولت ایران اهدا گردیده است و به دستور رضا شاه در این مکان نصب گردیده است.

- نرده چوبی پلکان کاخ به سبک حجاری های سربازان مادی، پارسی، هخامنشی در تخت جمشید منببت کاری شده اثر استاد مختاری است، وی یکی از شاگردان کمال الملک و اهل گلپایگان بوده است.

- دیوارهای بیرون کاخ با حجاری های بسیار زیبا مزین شده که هنرمند آن استاد حسین خان زنجانی معروف به حجارباشی می باشد.

- این کاخ در زمان رضا خان به کاخ سنگی معروف بوده و در زمان محمدرضا شاه به نام کاخ شهوند و اکنون به نام کاخ سبز معروف می باشد.



نمایی از کاخ سبز

### زیرزمین کاخ سبز:

زیرزمین کاخ موزه سبز پس بازسازی و تغییر دکوراسیون در سال ۱۳۵۰-۱۳۵۲ به محلی برای پذیرایی مهمانان خصوصی محمدرضاشاه نظیر جیمی کارتر رئیس جمهور آمریکا، انورسادات پادشاه مصر، سلطان حسین پادشاه اردن تبدیل گردید.

اتاق پذیرایی

- این اتاق ۵۸ متر مربع مساحت دارد و دارای دو اتاق خواب در طرفین می باشد.



- پوشش دیوار ساتن فرانسه.
- موکت کف: بافت انگلستان با حاشیه آبی .
- فرش: ۹/۳۰ متر مربع بافت نایین اصفهان.
- قالیچه اثر استاد حکمت نژاد شهر اصفهان.
- مبلمان: ساخت فرانسه با روکش ساتن آبی متعلق به قرن ۱۸.
- آینه و ساعت روی شومینه: آینه با قاب چوبی و تزیینات گل و برگ به سبک لویی چهاردهم فرانسه متعلق به قرن ۱۸ میلادی.
- ساعت برنزی مارک باگت فرانسه.
- چراغ ها: مربوط به دوره لویی شانزدهم فرانسه از جنس برنز با روکش طلا.



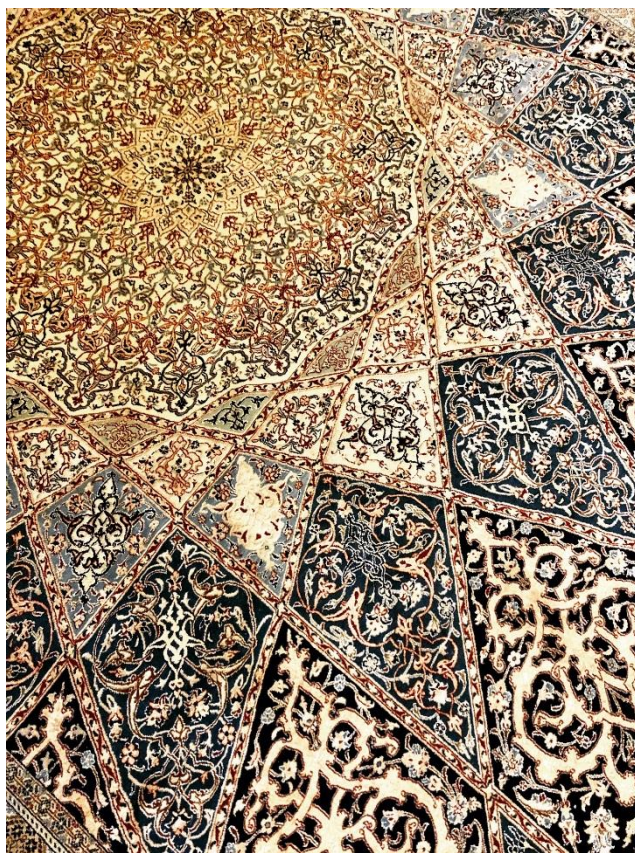
زیر زمین کاخ موزه سبز

**فرشهای موجود در اتاق پذیرایی  
زیر زمین کاخ سبز :**

فرش نائین استاد حبیبیان در ابعاد  
۹.۳۰ بافت دهه چهارمیا پنجم قرن



۱۴۰۵. ش می باشد با طرح هندسی و نقوش اسلیمی با رنگهای اصلی عاجی - آبی - سرمه ای با  
گره نامتقارن و تار پنبه و پود پنبه و پرز پشم و ابریشم دارای امضاء



فرش بافت استاد حکمت نژاد با کتیبه امضاء  
ایشان در ابعاد ۲۱.۸\*۱۴۴ با طرح ترنجی با نقوش اسلیمی و نقش بته جقه و گل شاخه با گره نامتقارن  
با رنگهای اصلی عاجی - سرمه ای - آبی و سبز و تار ابریشم و پود پنبه و پرز پشم و ابریشم





منابع:



- ۱- آشنبرنر، اریک، قالیها و قالیچه های ایران، گروه مترجمین، فرهنگسرا، تهران، ۱۳۷۲
- ۲- حشمتی رضوی، فضل الله، فرش ایران، دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، ۱۳۸۰
- ۳- زکی، محمد حسن، ترجمه محمد ابراهیم اقلیدی، صدای معاصر، تهران، ۱۳۷۷
- ۴- صور اسرافیل، شیرین، طراحان بزرگ فرش، سیری در مراحل طراحی فرش، سروش، تهران، ۱۳۷۱
- ۵- محمد زاده، جعفر، مبانی رنگ در نقشه فرش (۲)، کتاب درسی آموزشهای فنی و حرفه ای، مؤسسه فرهنگی هنری شقایق روستا، تهران، ۱۳۷۸
- ۶- نصیری، محمد جواد، سیری در هنر قالیبافی ایران، انتشارات مؤلف، تهران، ۱۳۷۴
- ۷- هانگلدین، آرمن، قالیهای ایرانی، ترجمه اصغر کریمی، فرهنگسرا، تهران، ۱۳۷۵
- ۸- هنر قالیبافی ایران، مؤسسه اتکا، شرکت افست، تهران، ۱۳۷۵
- ۹- یساولی، جواد، مقدمه ای بر شناخت قالی ایران، فرهنگسرا، تهران، ۱۳۷۵
- ۱۰- نشریه قالی ایران، شماره ۴۱-۱۳۸۰